

Ihmisoikeusliiton lausunto koskien hallituksen esitystä HE 65/2024 vp sekä toimenpidealoitetta TPA 25/2024 vp

Ihmisoikeusliitto kiittää lakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä (HE 65/2024 vp) eduskunnalle rikoslain 25 luvun 3 § muuttamisesta sekä toimenpidealoitteesta (TPA 25/2024 vp) avioliittoon pakottamisen erillisen rikosnimikkeen säätämisestä ja pakottavan kontrollin rikostunnusmerkistön lisäämisestä lakiin.

Ihmisoikeusliitto seuraa kokonaisvaltaisesti Suomen ihmisoikeustilannetta ja vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumisen puolesta. Yksi työmme painopisteistä on sukupuolistuneen väkivallan torjuminen, ja siinä olemme keskittyneet niin kutsuttuun kunniaan liittyvään väkivaltaan, mukaan lukien avioliittoon pakottaminen ja tyttöjen sukuelinten silpominen (FGM) sekä pakottavaan kontrolliin.

Ihmisoikeusliitto oli mukana hallituksen esitystä oikeusministeriössä valmistelleessa työryhmässä ja pidämme esitystä pääosin hyvänä.

Hallituksen esityksen erityiset ansiot

Hallituksen esitys avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkiyttämiseksi on tervetullut ja tärkeä uudistus. Ihmisoikeusliitto ja monet muut kunniaan liittyvän väkivallan parissa työskentelevät järjestöt ovat jo vuosia ajaneet avioliittoon pakottamisen vahvempaa kriminalisointia osana kunniaan liittyvää väkivaltaa kokeneiden oikeusturvan ja tekijöiden rikosvastuun toteutumista. Suomella on kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, erityisesti nk. Istanbulin sopimuksesta (Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta) nousevia velvoitteita säätää avioliittoon pakottaminen rangaistavaksi. Myös kesällä hyväksytty Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisesta velvoittaa jäsenmaat kriminalisoimaan avioliittoon pakottamisen.

Ihmisoikeusliitto on ajanut sitä, että avioliittoon pakottamista koskeva lainsäädäntö kattaisi juridisesti pätevien liittojen lisäksi niihin rinnastettavat liitot, kuten uskonnollisin tai kulttuurisin menoin solmitut liitot. Tietoa epävirallisten pakkoavioliittojen määrästä Suomessa ei ole, mutta on selvää, että niitä esiintyy. Mikäli avioliittoon pakottamisen rangaistavuus koskisi vain juridisesti

päteviä avioliittoja, epävirallisten pakkoavioliittojen määrä todennäköisesti kasvaisi ja ne pysyisivät vielä nykyistä enemmän piilossa. Lisäksi laki ei olisi yhdenvertainen käytännössä samanlaisissa tilanteissa eläviä pakkoavioliiton uhreja kohtaan, jotka eivät yleensä ole itse voineet vaikuttaa siihen, onko liitto juridisesti pätevä vai ei. Olemme pitäneet tärkeänä myös sitä, että rangaistavuus ulotettaisiin myös avioliitossa pysymiseen pakottamiseen. Perustelemme näkemystämme sillä, että itse avioliittoon pakottamista voi olla vaikea näyttää toteen, varsinkin jos siitä on kulunut kauan. Lisäksi henkilö on saattanut antaa siihen suostumuksensa vastoin tahtoaan. On myös tilanteita, joissa alun perin molemminpuolisella suostumuksella solmittu liitto on muodostunut sellaiseksi, ettei siitä pääse halutessaan irti. **Onkin tärkeää, että lakiesitykseen on sisällytetty juridisesti pätevään liittoon rinnastettavat liitot ja avioliitossa pysymiseen pakottaminen.** Näiltä osin lakiesitys täyttää ja jopa ylittää Istanbulin sopimuksen artikla 37:n ja EU-direktiivin artikla 4:n velvoitteet avioliittoon pakottamisen kriminalisoimisesta.

Heikkoutena pakkoavioliiton sitominen ihmiskauppalainsäädäntöön

Suhtaudumme kuitenkin kriittisesti siihen, että avioliittoon pakottamisen rangaistavuus sidotaan esityksessä ihmiskauppalainsäädäntöön. Työryhmässä esitimme, että avioliittoon pakottaminen tulisi kriminalisoida omana rikosnimikkeenään.

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa sekä monien Euroopan maiden lainsäädännöissä pakkoavioliittoa tarkastellaan yleensä omana ilmiönään, ei ihmiskaupan osana. Ihmiskauppa ei myöskään sisälly Istanbulin sopimukseen, joka käsittelee nimenomaisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa. Sopimuksen toimeenpanoa valvova asiantuntijaryhmä GREVIO on todennut Suomelle antamissaan suosituksissa, ettei avioliittoon pakottamisessa sinänsä ole kyse ihmiskaupasta, vaikka ihmiskaupan tunnusmerkistö joissakin tapauksissa täyttyy. Tämä on myös Ihmisoikeusliiton näkemys ja olemme tuoneet tämän ristiriidan esiin sekä lakiesitystä valmistelleessa työryhmässä että aiemmissa lausunnoissamme.

Ihmisoikeusliiton näkemyksen mukaan avioliittoon pakottamisen kriminalisointi erillisellä säännöksellä vastaisi paremmin Istanbulin sopimuksen artiklan 37 velvoitetta ja tunnustaisi pakkoavioliiton nimenomaisesti yhdeksi sukupuolistuneen väkivallan, eikä niinkään ihmiskaupan, muodoksi. Se varmistaisi rangaistavuuden myös niissä tapauksissa, joissa ihmiskaupan tunnusmerkistö ei välttämättä täyty. Tällaisia tapauksia saattavat olla erityisesti kunniaan liittyvän väkivallan kontekstissa solmitut pakkoavioliitot tai avioliitosta irtautumisen estäminen.

Pakottavan kontrollin kriminalisointi tarpeen

Kuten aiemmin todettu, Ihmisoikeusliitto kannattaa avioliittoon pakottamisen kriminalisointia omana rikosnimikkeenään. **Mikäli avioliittoon pakottaminen kuitenkin sisällytetään ensisijaisesti ihmiskauppalainsäädäntöön yhtenä ihmiskaupan muotona, olisi tärkeää lisätä se myös rikoslakiin omana pykälänään, kuten toimenpidealoitteessa TPA 25/2024 vp ehdotetaan. Näin varmistettaisiin, että ne tapaukset, joissa ihmiskaupan tunnusmerkistö ei syystä tai toisesta täyty, tulisivat rangaistaviksi erillissäännöksellä.**

Ihmisoikeusliitto kannattaa myös toimenpidealoitteen TPA 25/2024 vp esitystä, jonka mukaan pakottava kontrolli tulee säätää rangaistavaksi omana rikosnimikkeenään.

Pakottavalla kontrollilla tarkoitetaan äärimmäistä henkisen väkivallan muotoa, jossa tekijä käyttää pitkän ajan kuluessa monenlaisia alistavia, painostavia ja kontrolloivia toimia murtaakseen täysin toisen ihmisen toimijuuden. Yksinään nämä teot eivät ole riittävän vakavia syytteen nostamiseen, mutta juuri prosessinomaisuus ja kokonaisvaltaisuus tekevät pakottavasta kontrollista hyvin tuhoisaa sitä kokevalle.

Kunniaan liittyvän väkivallan kontekstissa pakottava kontrolli on hyvin yleistä ja alkaa usein jo uhrin lapsuudessa erilaisena rajoittamisena, kontrollointina ja painostamisena, minkä seurauksena hän menettää oman toimijuuden. Avioliittoon pakottamisen taustalla saattaa olla kyse tämällytyypisestä prosessinomaisesta, mutta hyvin hienovaraisesta yhteisöllisestä painostuksesta, jota voi olla vaikea näyttää toteen, mutta jonka uhri tietää, että hänellä ei ole tosiasiallista mahdollisuutta kieltäytyä pakkoavioliitosta.

Petteri Orpon hallitusohjelmassa on kirjaus pakottavan kontrollin kriminalisoimisen tarpeen selvittämiseksi. Kuten toimenpidealoitteessa todetaan, asiaa on kuitenkin jo selvitetty.

Oikeusministeriön (2023) tilaamassa selvityksessä käy ilmi, että henkinen väkivalta johtaa äärimmäisen harvoin rangaistukseen pahoinpitelynä Suomessa. Selvityksessä ehdotetaan pakottavan kontrollin kriminalisointia.

Hyvä käytäntö pakottavan kontrollin kriminalisoimiseen löytyy esimerkiksi Skotlannin perheväkivaltalaista (The Domestic Abuse Act 2019 – DASA), joka kriminalisoi parisuhteessa tapahtuvan kaikenlaisen, myös henkisen väkivallan. Laki mahdollistaa sen, että uhrin voi kertoa

tapatumien jatkumosta, ei vain yksittäisestä väkivallanteosta. Laissa myös nähdään, että esimerkiksi vanhempaansa kohdistuvaa väkivaltaa todistanut lapsi on myös väkivallan uhri, vaikka väkivalta ei olisikaan kohdistunut häneen suoraan. (Viimeksi mainittuun kohtaan liittyvä toimenpidealoite TPA 29/2024 vp on jätetty eduskunnalle kesällä.)

Pakottavalle kontrollille tyypilliset prosessinomaisuus ja väkivallan monimuotoisuus ovat keskeisiä kunniaan liittyvässä väkivallassa. Vaikka lausuntomme painottuu erityisen asiantuntemuksemme vuoksi juuri kunniaan liittyvään väkivaltaan ja pakkoavioliittoon, on kuitenkin syytä huomioida, että pakottava kontrolli ei millään muotoa rajoitu pelkästään kunniaan liittyvän väkivallan kontekstiin. Sitä esiintyy osana monenlaista parisuhde-, lähisuhde- ja perheväkivaltaa sekä esimerkiksi erilaisissa hoivasuhteissa ja tiiviissä suljetuissa yhteisöissä.

Pakottavan kontrollin kriminalisointi parantaisi merkittävästi mahdollisuuksia saattaa äärimmäistä henkistä väkivaltaa käyttävä tekijä tai tekijät rikosvastuuseen ja suojella väkivallan uhria tämän hyvin tuhoisan väkivallan jatkumiselta.

Helsinki 27.8.2024

Johanna Latvala
Sukupuolistuneen väkivallan vastaisen työn asiantuntija
johanna.latvala@ihmisoikeusliitto.fi
tel. +358 44 7061447

